

سه واکنش معرفتی هنگام اختلاف نظر با دیگران

غزاله حجتی ضمن اشاره به اینکه کدام اختلاف نظرها ارزش بحث فلسفی دارند تصریح کرد: تعلیق باور، پذیرش باور طرف مقابل و حفظ باور خودمان سه موضع معرفتی در برابر اختلاف نظر است.

غزاله حجتی ضمن اشاره به اینکه کدام اختلاف نظرها ارزش بحث فلسفی دارند تصریح کرد: تعلیق باور، پذیرش باور طرف مقابل و حفظ باور خودمان سه موضع معرفتی در برابر اختلاف نظر است.

به گزارش ایکننا، نخستین نشست از سلسله نشست های «اختلاف نظر» با موضوع «آشنایی با مفاهیم معرفت شناسی اختلاف نظر» با حضور غزاله حجتی، پژوهشگر فلسفه دین، شنبه ۲۱ خرداد در باشگاه اندیشه برگزار شد که گزیده آن را در ادامه می خوانید؛

موضوع معرفت شناسی در جامعه ایران قدمت چندانی ندارد، به ویژه در بعضی شاخه های خاص تر که مسائل معرفت شناسی است مثل مسئله اختلاف نظر. اینکه به این موضوع توجه شده است می تواند نگاه پربرکتی باشد و در ادامه منجر به مطالعات بیشتر شود.

تا حالا فکر کردید چرا باید موضوع اختلاف نظر موضوعی در عالم فلسفه و در حوزه معرفت شناسی باشد؟ چرا باید اینقدر به اختلاف نظر توجه شود؟ آیا هر نوع اختلاف نظری، معرفتی است؟ هر نوع اختلاف نظری ارزش دارد محل بحث فلسفی قرار بگیرد؟ ما در زندگی روزانه با هزاران اختلاف نظر مواجهیم، از اختلاف نظرهای خیلی ساده راجع به مزه غذا تا اختلاف نظر درباره مسائل دینی، مسائل اخلاقی یا محیط زیست؛ اینها انواعی از اختلاف نظرهاست. در بحث معرفت شناسی با کدام یک از اینها کار داریم؟

در بحث های جدی تری که معرفت شناسان در این حوزه انجام دادند ویژگی هایی برای اختلاف نظر معرفتی برشمردند که در ادامه بحث به آن اشاره خواهیم کرد. من از این توضیح مقدماتی می خواهم به این سمت بروم که از مسئله اختلاف نظر صورت بندی دقیق تری ارائه بدهیم. شما در نظر بگیرید بر اساس مجموعه شواهدی باور می آورید که گزاره الف صادق است. شخص دیگری که او را هم شأن و همتای معرفتی خودتان می دانید در گفت و گویی که با شما دارد می گوید بر اساس همان مجموعه شواهدی که شما معتقد شدید الف صادق است، من بر اساس همان مجموعه شواهد به این نتیجه رسیدم که الف کاذب است. این صورت بندی مسئله اختلاف نظر است. در چنین شرایطی این دو نفر از خود می پرسند که باید چه واکنش معرفتی معقولی نشان دهیم.

گاهی اختلاف نظر در شرایط ایزوله رخ می دهد یعنی شما در خلوت خود معتقدی الف صادق است، طرف مقابل هم در این شرایط معتقد است الف کاذب است. در این حالت شما از اختلاف نظر آگاهی ندارید ولی وقتی مرحله افشا اتفاق می افتد و طرفین از اختلاف نظر آگاه می شوند، به لحاظ معرفتی معقول نیست که همچنان معتقد باشند الف صادق است یا کاذب است.

ما در این بحث با این مسئله که چگونه باید عمل کنیم کاری نداریم و درباره اخلاق اختلاف نظر صحبت نمی کنیم، ما اینجا با واکنش معرفتی کار داریم. همتای معرفتی کیست؟

من به همتای معرفتی اشاره کردم. همتای معرفتی کسی است که وزن شواهدش با وزن شواهد من برابر است. فرض کنید بین یک خداپاور و یک خداناپاور اختلاف است. خداپاور فکر می کند که شخص خداپاور آرزواندیش و متوهم است که فکر می کند خدا وجود دارد. خداپاور معتقد است شخص خداپاور از هرگونه فیض الهی بی بهره است. چنین فضایی، فضای اختلاف نظر معرفتی نیست چون این دو نفر همدیگر را هم وزن نمی دانند. نکته بعدی اینکه پرسش اختلاف نظر یک پرسش هنجاری است و یک پرسش توصیفی نیست، یعنی با باید معرفتی سروکار دارد. در واقع می خواهد بگوید شما باید چه واکنش معرفتی داشته باشید. منظور از واکنش باوری معقول چیست؟ منظور از واکنش باوری، اظهارنظر شخصی نیست بلکه کاملاً جنبه معرفتی و بایدی دارد.

در مورد باور دو تلقی بین معرفت شناسان مطرح است؛ تلقی اول تلقی همه یا هیچ است. تلقی دیگر تلقی مدرج دارد. در تلقی همه یا هیچ سه واکنش باوری نسبت به یک شاهد وجود دارد؛ می توانیم باورش کنیم، می توانیم باورش نکنیم، می توانیم داوری را تعلیق کنیم. وقتی معتقد باشیم الف صادق است آن را باور می کنیم، وقتی معتقدیم الف صادق نیست باورش نمی کنیم، وقتی مطمئن نیستیم صادق است یا کاذب است، باورمان را تعلیق می کنیم.

در تلقی مدرج از باور، می توان ناظر به یک باور، بی نهایت واکنش داشت. مثلا ممکن است یک نفر هفت دهم به خدا معتقد باشد، یکی دیگر پنج دهم باور داشته باشد. هر دو معتقدند خدا وجود دارد ولی شدت باوری که دارند با هم فرق دارد. به عبارت دیگر، در عین حال که معتقدند خدا وجود دارد نوعی اختلاف نظر بین آنها وجود دارد. کدام اختلاف نظرها ارزش بحث دارد؟

در ابتدای بحثم گفتم چه نوع اختلاف نظری ارزش بحث فلسفی دارد. یکسری اختلاف نظرها هستند که به آنها موهوم می گویند یعنی در اصل اختلاف نظر نیستند مثل وقتی که دو نفر یک واژه را به دو معنای مختلف به کار می برند. اینها اختلاف نظرهای موهوم است. در مقابل، اختلاف نظرهای حقیقی آنهایی هستند که چند مولفه دارند؛ یکی مولفه اطلاعات است، مولفه شواهد است، مولفه زمان است، مولفه تمرکز است، مولفه دانش زمینه ای است. اینجا یک سوال به ذهنتان می رسد و آن اینکه مگر می شود این شرایط را فراهم کرد. در پاسخ باید عرض کنم در بحث های معرفت شناسی برای اینکه دقت بحث را بالا ببرند در فضای ایده آل بحث می کنند. سه واکنش نسبت به چالش اختلاف نظر

سوال اصلی این بود در برابر آگاهی از اختلاف نظر چه واکنش معرفتی نشان دهیم. سه واکنش اصلی نسبت به چالش اختلاف نظر قابل تصور است. حالت اول این است که دیگری را همتای معرفتی خودمان بدانیم که در این حالت باید درجه اطمینان به باور را تا حدی پایین بیاوریم که به تعلیق باور نزدیک شویم و از باورمان دست بکشیم. حالت دوم حالتی است که دیگری را همتای خودمان نمی دانیم ولی اختلاف نظر به عنوان چالش مطرح شده است. در این حالت اگر دیگری را برتر از خودمان تشخیص دهیم موظفیم باور برتر معرفتی را قبول کنیم ولی اگر دیگری را فروتر معرفتی تشخیص می دهیم اصلا محل بحث معرفت شناسی اختلاف نظر قرار نمی گیرد مثل اینکه یک استاد فیزیک سر تعداد اقرار مشتری با دانش آموز ابتدایی اختلاف نظر پیدا کند، که این حالت سوم است.

پس تعلیق باور، پذیرش باور طرف مقابل و حفظ باور خودمان سه موضع معرفتی در برابر اختلاف نظر است.